

Empiryczna analiza zachowań i wiedzy dotyczącej szczepień przeciwko grypie wśród słuchaczy Częstochowskiego Uniwersytetu III Wiek na podstawie badań ankietowych

Empirical analysis of behaviour and knowledge on the vaccination against influenza among students of Czestochowa University of the Third Age basing on survey results

Agnieszka Woźniak-Kosek¹, Jarosław Kosek², Leokadia Chrząstek³

¹ Centrum Reagowania Epidemiologicznego Sił Zbrojnych RP, Warszawa

² Klinika Otolaryngologii i Onkologii Laryngologicznej z Kliniknym Oddziałem Chirurgii Czaszkowo-Szczękowo-Twarzowej, Wojskowy Instytut Medyczny, Warszawa

³ Emerytowany pedagog. Współtwórca Uniwersytetu Trzeciego Wiek przy Wydziale Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, obecnie słuchacz tego Uniwersytetu

Streszczenie

Wstęp. Szczepienie ochronne przeciwko grypie stanowi jeden z najkorzystniejszych elementów profilaktyki przeciwko tej chorobie wirusowej. Stosowanie szczepionek przynosi nie tylko korzyści zdrowotne, ale także ma swoje dodatnie implikacje związane z obniżeniem kosztów leczenia, długotrwałej hospitalizacji oraz powikłań pogrypowych. **Material i metody.** Tematem pracy jest ocena postrzegania tych szczepień oraz ocena ogólnej wiedzy dotyczącej grypy wśród uczestników Uniwersytetu Trzeciego Wiek działającego przy Wydziale Zarządzania Politechniki Częstochowskiej. Podjęto się również próby oceny skłonności do zmiany poglądów i decyzji dotyczących szczepienia przeciw grypie i szeroko rozumianej profilaktyki przeciwgrypowej u tych osób. Narzędziem badawczym, obok prezentacji naukowej - wykładu, bogato ilustrowanego przykładami, był sondaż diagnostyczny z użyciem autorskiego kwestionariusza przygotowanego dla seniorów. **Wnioski.** Szczególnie ważne jest propagowanie szczepienia przeciw grypie wśród osób w podeszłym wieku. *Geriatrics 2014; 8: 221-231.*

Słowa kluczowe: edukacja dorosłych, seniorzy, wiek podeszły, Uniwersytet Trzeciego Wiek, grypa, szczepienia przeciw grypie, sondaż ankietowy

Abstract

Background. Protective vaccination against influenza is one of the most beneficial methods of preventing this viral disease. The use of vaccines brings not only the health benefits but also has positive implications related to diminishing the costs of treatment, prolonged hospitalization or post-influenza complications. **Material and methods.** The article concerns the perception of these vaccinations and evaluation of the general knowledge on influenza among students of University of the Third Age that operates at the Faculty of Management at the Czestochowa University of Technology. It aims also at assessing the potential to change opinions and decisions regarding vaccinations against influenza and widely understood influenza prevention among this target group. The research tool, apart from the scientific presentation-lecture rich in examples, was the diagnostic survey using author's questionnaire prepared for the elderly. **Results.** Promoting vaccinations against influenza among the elderly is especially important. *Geriatrics 2014; 8: 221-231.*

Keywords: sarcopenia, adult education, the elderly, old age, University of the Third Age, influenza, vaccination against influenza, survey

Wstęp

W społeczeństwach krajów rozwiniętych coraz większą grupę stanowią seniorzy. Obecnie w Polsce osoby powyżej 65. roku życia stanowią ponad 14% społeczeństwa. Z badań przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny wynika, że w tej grupie tylko 3,5% jest aktywna zawodowo [1,2].

Nie oznacza to jednak, że z chwilą przejścia na emeryturę starsi ludzie przestają interesować się otaczającym ich światem i zachodzącymi w nim zmianami. Odpowiedzią na te potrzeby było powstanie w latach 70. XX wieku Uniwersytetów Trzeciego Wieku (UTW). Pierwszy taki Uniwersytet został założony we Francji w 1972r i działał przy Uniwersytecie w Tuluzie. To właśnie we Francji utworzono Międzynarodowe Stowarzyszenie Uniwersytetów Trzeciego Wieku (fr. Association Internationale des Universités du Troisième Âge – AIUTA) skupiające UTW z całego świata. Celem tej organizacji niezmiennie od czasu utworzenia do tej pory jest promowanie edukacji osób starszych, wymiana wiedzy i doświadczeń pomiędzy uniwersytetami z różnych krajów a także promowanie badań na temat edukacji osób dorosłych.

Polska była trzecim krajem, po Francji i Belgii, w którym przyjął się i rozwinął ruch UTW. Pierwsza taka placówka powstała w 1975 r. w Centrum Medycznym Kształcenia Podyplomowego w Warszawie. Jego założycielką była prof. Halina Szwarc – zajmująca się gerontologią.

UTW utworzony przy Politechnice Częstochowskiej jest stosunkowo młodą placówką powstał on 10 lat temu. Inicjatorami tego przedsięwzięcia byli w 2004r. mgr Leokadia Chrzęstek wieloletni pedagog pracujący w szkołach częstochowskich oraz ówczesny Dziekan Wydziału prof. dr hab. Janusz Szopa. Obecnie w zarządzie tej placówki liderem jest obecny Dziekan Wydziału prof. dr hab. Arnold Pabian działający z wydatną pomocą przewodniczącej Samorządu Słuchaczy Grażyny Omeljaniuk-Szulc.

Starość, jako faza życia oraz zjawisko biologiczne i społeczne, stała się powszechnym doświadczeniem ludzkości wobec gwałtownie przyspieszającego starzenia demograficznego. Wirusowe zakażenie układu oddechowego nie tylko u osób w podeszłym wieku charakteryzuje się z jednej strony tym, że określony typ wirusa może być przyczyną wystąpienia różnych objawów klinicznych, z drugiej strony ten sam zespół objawów może być wywołany przez różne typy wirusów. Z danych WHO wynika, że na świecie z powodu

zakażeń wirusami grypy i grypopodobnymi rocznie choruje 5-25% populacji, a z powodu wielonarządowych powikłań umiera od 0,5-1 miliona osób [3]. W sezonie epidemicznym 2012/2013 w skali kraju odnotowano 2,7 miliona zachorowań i podejrzeń zachorowań na grypę, ponad 12 tysięcy związanych z grypą hospitalizacji [4]. W czasie bezpośredniego kontaktu z osobą zakażoną wirusem grypy dochodzi do zakażenia poprzez wdychanie powietrza z cząstkami wirusa [5]. Wiriony zakażają komórki nabłonkowe jamy nosowo-gardłowej i następnie replikują się w komórkach rzęskowych układu oddechowego, co prowadzi do ich martwicy. Podobny proces dotyczy także komórek kubkowych błony śluzowej układu oddechowego. Doprowadza to do obnażenia błony śluzowej dróg oddechowych otwierając tym samym wrota zakażenia dla innych patogenów, np. bakterii. Konsekwencją takiego procesu mogą być różnorakie wielonarządowe powikłania pogrypowe, do których należą: zapalenie płuc i oskrzeli, wtórne bakteryjne zapalenie płuc, zaostrzenie astmy, zapalenie mięśnia sercowego, niewydolność nerek, powikłania neurologiczne itp. Większość związanych z grypą przypadków powikłań zdrowotnych łącznie ze zgonami dotyczy ludzi w starszym wieku i to bez względu na ogólny ich stan zdrowia. Zgodnie z danymi WHO łączna śmiertelność z powodu grypy i zapalenia płuc plasuje je na 5 pozycji w przypadku osób w podeszłym wieku. W zestawieniu z niskim poziomem wyszczepialności przeciw grypie (3,7% populacji w sezonie 2012/2013), konieczne wydaje się podjęcie działań na rzecz promocji wiedzy szczególnie wśród osób starszych o zagrożeniach wynikających z zachorowań na grypę, jej powikłań oraz ich ekonomicznych i społecznych skutków w tej grupie populacyjnej [6]. W Polsce od 1994 r. szczepienia przeciwko grypie zaliczane są do szczepień zalecanych. Regularne sezonowe szczepienia przeciwko grypie są taką formą zabezpieczenia osób w podeszłym wieku, która może ochronić przed potencjalnym ryzykiem poważnych komplikacji i z tego powodu powinny stanowić część rzetelnej praktyki lekarskiej.

Cel pracy

Celem badania było poznanie poziomu podstawowej wiedzy, opinii i deklarowanych zachowań dotyczących grypy i szczepień przeciwko grypie wśród słuchaczy Uniwersytetu III Wieku. Ważna była także ocena skłonności do zmiany decyzji osób powyżej 60. roku życia dotycząca szczepień przeciw grypie ich

samych i ich rodzin poprzez dostarczenie dowodów naukowych w postaci prezentacji naukowej z zakresu grypy jej profilaktyki i leczenia.

Materiał i metody

Badania przeprowadzono wśród słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Częstochowie. Przebadano 156 osób z Częstochowy i okolic. Jedynym kryterium uczestnictwa w badaniu ankietowym był wiek powyżej 50. roku życia. Udział respondentów był dobrowolny, anonimowy, nieodpłatny i wynikał z obecności na spotkaniu, na którym rozdano do wypełnienia ankietę oraz ponowna obecność na spotkaniu, na którym przedstawiono obszerną prezentację dotyczącą grypy. Dalszy etap badania polegał na wypełnieniu przez uczestników spotkania ankiety, której treść była taka sama, jaką przygotowano na pierwsze spotkanie.

Badanie ankietowe przeprowadzono w sezonie epidemicznym 2012/2013. Zastosowano wśród słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku sondaż diagnostyczny z użyciem autorskiego kwestionariusza. Ankieta zawierała informację o zakresie badania, metryczkę (wiek, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie) oraz 15 pytań badawczych. Respondenci odpowiadali na pytania dotyczące zarówno ogólnej wiedzy o grypie i jej powikłaniach jak i pytania dotyczące czynników mogących mieć wpływ na decyzję o szczepieniu bądź rezygnacji z niego. Badani wypełniali kwestionariusz dwukrotnie pierwszy raz na jednym ze spotkań (21 lutego 2013 r.), które odbywają się cyklicznie w auli Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej. Wypełnienie ankiety odbywało się po wykładzie z zupełnie innej tematyki. Drugi raz poproszono seniorów o wypełnienie ankiet po obszernej prezentacji (14 listopada 2013 r.) pt. „Grypa w pytaniach i odpowiedziach”. Taki sposób sondażu był konieczny, aby stwierdzić jak i czy kształcenie poprzez „słowo mówione” i wykłady w postaci prezentacji bogato ilustrującej problem wpływają na percepcję uczestników oraz na ich ugruntowanie wiedzy dotyczącej profilaktyki przeciwko grypie.

Uzyskane wyniki opracowano z użyciem arkusza kalkulacyjnego Excel określając procentowy udział każdej odpowiedzi dla poszczególnych pytań w grupach badających obszar wiedzy, opinii i zachowań respondentów dotyczących grypy i szczepień przeciwko grypie. Wnioskowanie statystyczne przeprowadzono na poziomie istotności $p < 0,05$

Wyniki

W badaniu wzięło udział 156 osób słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku działającego przy Wydziale Zarządzania Politechniki Częstochowskiej. W zdecydowanej większości respondentami były kobiety – 141, które stanowiły 93%, mężczyźni stanowili grupę 15 osób – 7%, średni wiek osób udzielających odpowiedzi zawartych w ankiecie wynosił 67 lat.

Podstawową wiedzę respondentów analizowano pytając o

1. źródła, z których czerpane są informacje o grypie i szczepieniach oraz czy informacje te są przekazywane zrozumiale dla potencjalnego odbiorcy,
2. porę roku, w której najlepiej szczepić się przeciwko grypie,
3. jakie komponenty wirusa stanowią składnik szczepionek przeciwgrypowych,
4. powikłania pogrypowe,
5. przeciętną liczbę zgonów na świecie z powodu grypy i powikłań pogrypowych w ciągu roku.

Respondenci w pierwszym badaniu częściej zaznaczali odpowiedź, że nie wszystko na ten temat jest jasno tłumaczone”. Natomiast po wykładzie i ponownym wypełnieniu przez respondentów ankiety podejście do zagadnienia zaczęło się zmieniać na korzyść odpowiedzi „wystarczająco jasno przekazywane przez media” procentowy udział dla tej odpowiedzi wzrósł z 39,74% w pierwszej ankiecie do 42,95% w drugiej ankiecie ($p = 0,006$). Z obliczeń statystycznych wynika, że słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku poprzez wysłuchanie obszernej prezentacji dotyczącej szeroko rozumianej promocji zdrowia dotyczącej profilaktyki grypy zaczęli zmieniać swoje podejście do oceny informacji przekazywanych o profilaktyce grypy przez różne nośniki masowego przekazu.

Respondenci wskazywali w obu ankietach, że spośród dostępnych źródeł informacji o grypie i szczepieniach największą popularnością wśród badanych cieszyły się środki masowego przekazu. Średnia z dwu ankiet 49,36% odpowiedzi, następnie personel medyczny 26,28%, publikacje naukowe dostępne via Internet i rodzina, odpowiednio 11,22% i 10,26% respondentów ($p < 0,001$). Przeprowadzona analiza daje odpowiedź jak ważna jest edukacja tej grupy osób. Słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku poprzez wysłuchanie obszernej prezentacji dotyczącej promocji zdrowia i profilaktyki grypy zaczęli zmieniać swoje podejście do przekazywanych informacji na ten temat.

Opinie dotyczące grypy i szczepień przeciwko grypie badano pytając o:

1. najlepsze sposoby jej zapobiegania,
2. zasadność szczepień u kobiet w ciąży oraz zasadność szczepień u dzieci powyżej 6 miesiąca życia.

Analiza statystyczna wykazała istotny statystycznie wpływ podejścia ankietowanych do tego zagadnienia przed i po wysłuchaniu obszernej prezentacji dotyczącej szeroko rozumianej profilaktyki przeciwgrypowej. Przy $p = 0,006$ dla zasadności szczepienia przeciwko grypie kobiet w ciąży, $p = 0,003$ dla dzieci oraz $p = 0,001$ dla opinii o sposobie zabezpieczenia przed zakażeniem wirusem grypy.

Zachowania i wyłaniające się z nich motywacje badano pytając o:

1. fakt szczepienia się respondentów w ciągu ostatnich pięciu sezonów
2. fakt szczepienia się w sezonie, którego dotyczyło badanie
3. uzasadnienie dla nieszczepienia się przez respondenta
4. zainteresowanie szczepieniami bezpłatnymi
5. skłonność do zachęcania do szczepień wśród najbliższej rodziny i przyjaciół
6. czas/powód, w którym lub dla którego respondent byłby gotów zaszczepić się

Szczegółowe wyniki dotyczące statystycznej analizy tego i wcześniejszych bloków tematycznych przedstawiono w tabeli I.

Tabela I. Wartość edukacyjna przeprowadzonego szkolenia dla seniorów dotyczącego grypy i profilaktyki przeciwgrypowej. Porównanie czynników determinujących decyzję respondentów o przyjęciu lub rezygnacji ze szczepień przeciwko grypie przed wykładem (Ankieta nr 1) i po wykładzie (Ankieta nr 2)

Analizowany czynnik/ przekonanie	Ankieta nr 1 Sondaż diagnostyczny z dnia 21.02.2013r.	% odpowiedzi udzielonych przez seniorów dla ankiety nr 1	Ankieta nr 2 Sondaż diagnostyczny z dnia 14.11.2013r.	% udział odpowiedzi udzielonych przez seniorów dla ankiety nr 2	χ^2 p
Sposób przekazywania informacji o szczepieniach i szczepionce					
wystarczająco jasno przekazywana przez media	62	39,74	67	42,95	p = 0,006
niewystarczająco, nie wszystko jest jasno przekazywane	62	39,74	55	35,26	
nie mam zdania	32	20,51	34	21,79	
Źródła z jakich seniorzy czerpią informacje o szczepionkach i szczepieniach przeciwko grypie					
środki masowego przekazu	78	50,00	76	48,72	p < 0,001
publikacje naukowe dostępne via internet	18	11,54	17	10,90	
rodzina	13	8,33	19	12,18	
personel medyczny	41	26,28	41	26,28	
inne	6	3,85	3	1,92	
Optymalny czas na przeprowadzenie szczepienia przeciwko grypie					
na początku jesieni	120	76,92	134	85,90	p < 0,001
zimą	2	1,28	1	0,64	
wiosną	2	1,28	0		
nie ma to znaczenia	7	4,49	5	3,21	
nie wiem	25	16,03	16	10,26	

Analizowany czynnik/ przekonanie	Ankieta nr 1 Sondaż diagnostyczny z dnia 21.02.2013r.	% odpowiedzi udzielonych przez seniorów dla ankiety nr 1	Ankieta nr 2 Sondaż diagnostyczny z dnia 14.11.2013r.	% udział odpowiedzi udzielonych przez seniorów dla ankiety nr 2	χ^2 p
Wiedza dotycząca komponentu wirusa grypy jaki znajduje się w szczepionce przeciwko grypie					
cały wirion	12	7,69	9	5,77	p = 0,012
RNA wirusa	1	0,64	13	8,33	
glikoproteiny: hemaglutyniny i neuraminidazy	20	12,82	32	20,51	
nie wiem	123	78,85	102	65,38	
Wiedza o możliwych powikłaniach pogrypowych					
tak	145	92,95	150	96,15	p = 0,004
nie	11	7,05	6	3,85	
Ile osób na świecie corocznie umiera z powodu grypy					
10 tysięcy	49	31,41	32	20,51	p = 0,067
100 tysięcy	77	49,36	66	42,31	
1 milion	30	19,23	58	37,18	
Dostępne sposoby zabezpieczenia się przed zakażeniem wirusem grypy					
profilaktyka przy użyciu szczepień	25	16,03	37	23,72	p = 0,001
leki przeciwbólowe i przeciwgorączkowe	5	3,21	9	5,77	
preparaty witaminowe	30	19,23	36	23,08	
domowe sposoby: czosnek, cebula, miód, meko itp.	90	57,69	67	42,95	
leki, witaminy, niekonwencjonalne metody łagodzą tylko objawy	6	3,85	7	4,49	
Zdanie seniorów na temat szczepienia przeciwko grypie kobiet w ciąży					
to dobry sposób zabezpieczenia matki i dziecka	17	10,90	23	14,74	p = 0,006
to zły sposób	30	19,23	20	12,82	
nie mam zdania	109	69,87	113	72,44	
Zdanie seniorów na temat szczepienia przeciwko grypie małych dzieci powyżej 6 miesiąca życia					
to dobry sposób zabezpieczenia dziecka	14	8,97	14	8,97	p = 0,003
to zły sposób	25	16,03	29	18,59	
nie mam zdania	117	75,00	113	72,44	
Informacje dotyczące szczepienia się seniorów przeciwko grypie w ciągu ostatnich 5 sezonów					
regularnie co sezon	17	10,90	17	10,90	p < 0,001
nie regularnie	20	12,82	22	14,10	
sporadycznie	18	11,54	20	12,82	
wcale	101	64,74	97	62,18	
Informacja dotycząca szczepienia się seniorów w sezonie epidemiologicznym 2012/2013					
tak	23	14,74	24	23	p < 0,001
nie	133	85,26	132	133	

Analizowany czynnik/ przekonanie	Ankieta nr 1 Sondaż diagnostyczny z dnia 21.02.2013r.	% odpowiedzi udzielonych przez seniorów dla ankiety nr 1	Ankieta nr 2 Sondaż diagnostyczny z dnia 14.11.2013r.	% udział odpowiedzi udzielonych przez seniorów dla ankiety nr 2	χ^2 p
Powód nie szczepienia się przeciwko grypie przez seniorów					
brak wiary w skuteczność szczepień	46	29,49	39	25,00	< 0,001
brak sensu szczepienia ponieważ i tak można zachorować	14	8,97	21	13,46	
obawa przed działaniami niepożądanymi	39	25,00	34	21,79	
powody finansowe	14	8,97	19	12,18	
manipulacja firm, które dystrybuują szczepionki	22	14,10	20	12,82	
osąd respondentów, że nie jest to ważne	7	4,49	9	5,77	
inne	14	8,97	14	8,97	
Sklonność do szczepień seniora w przypadku dostępu do bezpłatnych szczepionek					
chęć zaszczepienia	36	23,08	53	33,97	p = 0,026
niechęć do szczepienia w takim przypadku	54	34,62	45	28,85	
brak zdania	66	42,31	58	37,18	
Zachęcanie najbliższej rodziny do szczepień przeciw grypie przez seniora					
tak	38	24,36	56	35,90	p = 0,052
nie	118	75,64	100	64,10	
Najlepszy czas do zaszczepienia się przeciwko grypie zdaniem seniorów					
jak tylko szczepionka na dany sezon epidemiologiczny pojawi się w sprzedaży	35	22,44	54	34,62	p = 0,031
szczepienie tylko wtedy jeśli respondent znajdzie się oprócz wieku w grupie podwyższonego ryzyka	44	28,21	31	19,87	
brak zdania	77	49,36	71	45,51	

Charakterystyka osób, które zaszczepiły się przeciw grypie

Z grupy 156 osób uczestniczących w badaniu zaszczepiły się przeciw grypie 24 osoby. Wśród zaszczepionych przeważały kobiety. Osoby w tej grupie w 54,2% deklarowały, że sposób przekazywania informacji o szczepieniach i szczepionce są przekazywane wystarczająco jasno przez media. Deklarują także, że najlepsze źródłem informacji o szczepionkach i szczepieniach przeciw grypie stanowi personel medyczny. Spośród respondentów, którzy szczepili się przeciw grypie 58% deklarowało, że w ciągu ostatnich 5 sezonów epidemicznych poddało się szczepieniu, nieregularnie 25%, sporadycznie 13%, jedna osoba w tej grupie zaznaczyła, że nie szczepiła się wcale. Zdecydowana większość seniorów, bo 92% jest świadoma powikłań pogrypowych po ewentualnym kontakcie z wirusem grypy, oraz uznaje, że najlepszym sposobem zabezpieczenia przez zakażeniem wirusem grypy jest profilaktyka przy użyciu szczepień- grupa ta stanowiła 71% seniorów deklarujących szczepienie przeciw grypie.

Respondenci w 79% deklarowali skłonność do szczepienia w przypadku dostępu do bezpłatnych szczepionek w ramach projektów 65+ realizowanych w ośrodkach zdrowia przez lekarzy rodzinnych. Szczegółowe dane przedstawiono w tabeli II.

Respondenci w 79% deklarowali skłonność do szczepienia w przypadku dostępu do bezpłatnych szczepionek w ramach projektów 65+ realizowanych w ośrodkach zdrowia przez lekarzy rodzinnych. Szczegółowe dane przedstawiono w tabeli II.

Tabela II. Czynniki wpływające na decyzje seniorów o przyjęciu lub rezygnacji ze szczepień przeciwko grypie

Analizowany czynnik/ przekonanie	Szczepiący się seniorzy przeciw grypie	% udział wśród szczepiących się seniorów	Nie szczepiący się seniorzy przeciw grypie	% udział wśród nie szczepiących się seniorów	χ^2 p
Płeć					
kobiety	18	75	123	93	p = 0,005
mężczyźni	6	25	9	7	
Wykształcenie					
zawodowe	1	4	8	6	p = 0,003
średnie	10	42	71	54	
wyższe	13	54	53	40	
miejsce zamieszkania					
miasto	23	96	125	95	p = 0,004
wieś	1	4	7	5	
Sposób przekazywania informacji o szczepieniach i szczepionce					
wystarczająco jasno przekazywana przez media	13	54	54	41	p = 0,001
niewystarczająco, nie wszystko jest jasno przekazywane	8	33	47	36	
nie mam zdania	3	13	31	23	
Źródła z jakich seniorzy czerpią informacje o szczepionkach i szczepieniach przeciwko grypie					
środki masowego przekazu	9	38	67	51	p < 0,001
publikacje naukowe dostępne via internet	1	4	16	12	
rodzina	1	4	18	14	
personel medyczny	13	54	28	21	
inne	0	0	3	2	
Optymalny czas na przeprowadzenie szczepienia przeciwko grypie					
na początku jesieni	22	92	112	85	p < 0,001
zimą	1	4	0	0	
wiosną			0	0	
nie ma to znaczenia	1	4	4	3	
nie wiem			16	12	
Wiedza dotycząca komponentu wirusa grypy jaki znajduje się w szczepionce przeciwko grypie					
cały wirion	2	8	7	5	p < 0,001
RNA wirusa	6	25	7	5	
glikoproteiny: hemaglutyniny i neuraminidazy	4	17	28	21	
nie wiem	12	50	90	68	
Wiedza o możliwych powikłaniach pogrypowych					
tak	22	92	127	96	p < 0,001
nie	2	8	5	4%	
Ile osób na świecie corocznie umiera z powodu grypy					
10 tysięcy	2	8	30	23%	p = 0,008
100 tysięcy	7	29	59	45%	
1 milion	15	63	43	33%	

Analizowany czynnik/ przekonanie	Szczepiący się seniorzy przeciw grypie	% udział wśród szczepiących się seniorów	Nie szczepiący się seniorzy przeciw grypie	% udział wśród nie szczepiących się seniorów	χ^2 p
Dostępne sposoby zabezpieczenia się przed zakażeniem wirusem grypy					
profilaktyka przy użyciu szczepień	17	71	20	15%	p < 0,001
leki przeciwbólowe i przeciwgorączkowe	3	13	6	5%	
preparaty witaminowe	1	4	35	27%	
domowe sposoby: czosnek, cebula, miód, mleko itp.	2	8	65	49%	
leki, witaminy, niekonwencjonalne metody łagodzą tylko objawy	1	4	6	5%	
Zdanie seniorów na temat szczepienia przeciwko grypie kobiet w ciąży					
to dobry sposób zabezpieczenia matki i dziecka	6	25	17	13%	p = 0,001
to zły sposób	2	8	18	14%	
nie mam zdania	16	67	97	73%	
Zdanie seniorów na temat szczepienia przeciwko grypie małych dzieci powyżej 6 miesiąca życia					
to dobry sposób zabezpieczenia dziecka	6	25	8	6%	p = 0,002
to zły sposób	3	13	26	20%	
nie mam zdania	15	63	98	74%	
Informacje dotyczące szczepienia się seniorów przeciwko grypie w ciągu ostatnich 5 sezonów					
regularnie co sezon	14	58	7	5%	p = 0,007
nie regularnie	6	25	16	12%	
sporadycznie	3	13	17	13%	
wcale	1	4	92	70%	
Skłonność do szczepień seniora w przypadku dostępu do bezpłatnych szczepionek					
chęć zaszczepienia	19	79	34	26%	p = 0,023
niechęć do szczepienia w takim przypadku	0	0	45	34%	
brak zdania	5	21	53	40%	
Zachęcanie najbliższej rodziny do szczepień przeciw grypie przez seniora					
tak	18	75	38	29%	p = 0,029
nie	6	25	94	71%	
Najlepszy czas do zaszczepienia się przeciwko grypie zdaniem seniorów					
jak tylko szczepionka na dany sezon epidemiologiczny pojawi się w sprzedaży	18	75	36	27%	p = 0,022
szczepienie tylko wtedy jeśli respondent znajdzie się oprócz wieku w grupie podwyższonego ryzyka	2	8	29	22%	
brak zdania	4	17	67	51%	

Charakterystyka osób, które nie zaszczepiły się przeciw grypie

Grupę tę stanowiło 132 seniorów. Zdecydowana większość, bo 92% deklaruje, że w ciągu ostatnich 5 sezonów epidemicznych wcale nie szczepiła się, w 13% sporadycznie, bądź 12% nie regularnie. Głównymi powodami rezygnacji ze szczepień był brak wiary w skuteczność szczepień oraz obawa przed działaniami niepożądanymi odpowiednio po 25% i 20%, wskazywano także na brak sensu szczepienia się, ponieważ i tak można zachorować (12%). Wiele osób, bo aż 13% wskazywało na bariery finansowe przy zakupie szczepionki. 22% respondentów w tej grupie deklaruje, że podejmie szczepienie przeciwko grypie, jeżeli będą w grupie podwyższonego ryzyka i nie będzie to związane tylko z wiekiem. Zdaniem prawie połowy, bo 49% respondentów najlepszym sposobem zabezpieczenia się przed zakażeniem wirusem grypy jest stosowanie domowych sposobów tj. spożywanie czosnku, cebuli itp., podczas gdy jedynie 15% dostrzega korzyści płynące z profilaktyki przy użyciu szczepionek. W tej grupie jest zdecydowana większość 96% respondentów, którzy zdają sobie sprawę z powikłań pogrypowych.

Czynniki wpływające na decyzję osób w starszym wieku o szczepieniu przeciw grypie

Analiza porównawcza wskazuje na istotny statystycznie wpływ płci ($p = 0,005$), wykształcenia ($p = 0,003$) i miejsca zamieszkania ($p = 0,004$) na decyzję respondentów o przyjęciu lub rezygnacji ze szczepionki.

Ocena opinii i źródeł wiedzy dotyczących wirusa grypy i szczepień przeciwko grypie wskazują także na istotny statystycznie wpływ w grupie osób szczepiących się i nieszczepiących się odpowiednio ($p = 0,001$ i $p < 0,001$). Wskazano także istotne różnice w tych grupach ze względu na zdanie w sprawie szczepienia kobiet w ciąży ($p = 0,001$) i małych dzieci powyżej 6 miesiąca życia ($p = 0,002$). Szczegółowe dane przedstawiono w tabeli 2.

Omówienie

Większość słuchaczy UTW to kobiety. W roku akademickim 2011/2012 w zajęciach i wykładach w całej Polsce brało udział 74 tys. kobiet i 14 tys. mężczyzn. Osoby do 50. roku życia stanowiły 5% słuchaczy, od 51-65. roku życia – 55%, natomiast po 65. roku życia – 40%. W ostatniej grupie znajduje się tylko 15% mężczyzn. W przypadku UTW w Częstochowie pro-

centowy udział słuchaczy ze względu na wiek kształtował się następująco: osoby 50-letnie stanowiły liczbę poniżej 1% słuchaczy, od 51-65. roku życia – 45,5%, natomiast po 65. roku życia – 54,2%. W grupie osób, które brały udział w badaniu ankietowym znajdowało się tylko 10% mężczyzn. Przyczyny tego zjawiska są różnorodne. Kobiety żyją statystycznie dłużej od mężczyzn, a ich aktywność zawodowa jest krótsza. Mają też większą potrzebę wyjścia z domu, spotkania się ze znajomymi. Stąd oferty uniwersytetów odzwierciedlają więc głównie potrzeby kobiet.

Odpowiedzi respondentów z UTW w Częstochowie analizowano w trzech blokach tematycznych:

1. Podstawowe informacje dotyczące zasobu wiedzy i źródeł korzystania z wiedzy dotyczącej wirusa grypy.
2. Opinie dotyczące grypy i szczepień przeciwko grypie.
3. Wyłaniające się opinie i motywacje wynikające z zachowania seniorów odnośnie szczepienia przeciwko grypie bądź jego braku.

Wszystkie obserwacje potwierdzają jak ważnym czynnikiem jest informacja i dostosowanie jej do zdolności percepcyjnej słuchaczy. Ponadto zaobserwowano zwiększenie zainteresowania tematyką z biegiem trwania wykładu. Potwierdzeniem tego było czynne zaangażowanie się słuchaczy UTW i zadawanie wielu pytań dotyczących nie tylko szczepień, ale samego wirusa grypy, jego budowy i sposobu, w jaki dochodzi do zakażenia.

W badanej grupie sama wiedza na temat grypy, powikłań pogrypowych i jej profilaktyki, informowania i propagowanie szczepień przez pracowników medycznych oraz koszt szczepionki określają działania respondentów w zakresie profilaktyki przeciwgrypowej. W tej grupie wyraźnie widać, że z wiekiem zwiększa się liczba osób przyjmujących szczepienia przeciwko grypie, a odsetek seniorów poddanych immunizacji jest znacznie wyższy i wynosi 15% badanej z populacji 156 osób w porównaniu ze średnią ogólną populacyjną polską, która w sezonie 2012/2013 wynosiła 3,7%. Podobny fakt znacznego rozpowszechnienia szczepień w tej grupie wiekowej przedstawiono także w badaniach innych autorów [7,8].

Na podstawie przeprowadzonego w sezonie 2006/2007 badania ankietowego VENICE/ECDC potwierdzono szczepienie u mniej niż 10% ankietowanych osób powyżej 65 r. życia, w kolejnym sezonie epidemiologicznym wzrósł nieznacznie do 13,9% [9].

Analiza badań własnych wskazuje, że szczepienia przeciw grypie wśród osób w starszym wieku w sezonie epidemicznym 2012/2013 są na podobnym poziomie [10].

Nie jest to jednak poziom wysoce zadawalający w tej grupie. Nieuzasadniona obawa przed wystąpieniem choroby po szczepieniu lub wiara w nieskuteczność szczepionki, to najczęstsze przyczyny zniechęcające seniorów do szczepień, które deklarują respondenci także w tym sondażu diagnostycznym. Nowalk w swoich analizach wskazuje, że seniorzy są bardziej skłonni do zaszczepienia się, kiedy wiedzą, że ich lekarze rodzinni, członkowie rodziny i przyjaciele zaszczepią się [11-13]. Potwierdzeniem tej zależności w przypadku przeprowadzonego doświadczenia w naszej pracy jest fakt, że polscy seniorzy informacje dotyczące szczepień uzyskują od personelu medycznego i rodziny, choć sami także szukają informacji w dostępnych środkach masowego przekazu.

Jak wykazują analizy ekonomiczne, koszty leczenia grypy są kilkakrotnie wyższe niż wydatki na szczepienia [14]. Ważnym jest, że zarówno osoby deklarujące szczepienie się, jak i te niechętnie szczepieniu, mają wysoką świadomość występowania powikłań pogrypowych. W przypadku dodatkowych działań promocyjnych w postaci dostępu do bezpłatnych szczepionek średnio 50% seniorów deklaruje niechęć do szczepienia się. Nie jest to jednak nowe zjawisko, obserwacje poczynione w Nowej Zelandii potwierdzają tę zależność. W kraju tym od 1997 r. odbywają się nieodpłatne szczepienia przeciw grypie dla seniorów a jednak wskaźniki wyszczepialności w tej grupie są i tak na niskim poziomie [15,16].

Podsumowanie

Rozwój UTW w Polsce na niespotykaną dotąd skalę wprowadza też nową jakość ich funkcjonowania oraz przynosi nowe rezultaty. W opisanym artykule przedstawiono dane jak kształcenie i edukacja oraz „słowo mówione” w środowisku emerytów może wpływać na promocję zdrowia i prawdopodobne zwiększenie wyszczepialności przeciwko grypie w przyszłości w tej grupie. Edukacja prowadzona w takich miejscach ma dzisiaj również ogromne znaczenie w postrzeganiu UTW przez instytucje państwowe związane z ochroną zdrowia (wprowadzanie różnego typu programów zdrowotnych, sezonowych akcji szczepień osób w podeszłym wieku itp.) [16,17]. UTW są także ważnymi przedstawicielami interesów wszystkich osób starszych oraz są istotnymi partnerami w działaniach na rzecz społeczności lokalnych osób w podeszłym wieku nie tylko tych zrzeszonych wokół UTW [18].

O doniosłości problemu seniorów niech stanowi fakt, że rok 2012 był ogłoszony uchwałą Senatu RP

Rokiem Uniwersytetów Trzeciego Wieku, a w całej Europie decyzją Rady Europy – rokiem aktywności osób starszych i solidarności międzypokoleniowej [16,17]. UTW dzięki swojej wielopoziomowej działalności zmieniają sposób postrzegania seniorów przez młodszych członków społeczeństwa, pozwala to także burzyć niebezpieczne stereotypy o starości związane z chorobami i marginalizacją emerytów w społeczeństwie.

W odpowiedzi na zagrożenia wynikające z zachorowań na grypę i jej powikłań oraz roli, którą personel medyczny pełni w ograniczeniu transmisji wirusów grypy w populacji Amerykański Komitet Doradczy ds. Szczepień (Advisory Committee on Immunization Practices, ACIP) przedstawił listę zaleceń mających na celu podniesienie poziomu wyszczepialności przeciw grypie. Organizacja ta zwróciła również uwagę na doniosłą rolę metod promocji szczepień przeciwko grypie wśród osób w podeszłym wieku. Kluczowym elementem tych działań powinny być kampanie edukacyjne na temat grypy i powikłań pogrypowych prowadzone wśród tej grupy osób [19]. Wydaje się, że wszelkiego rodzaju odczyty, prezentacje na rzecz zwiększenia wyszczepialności przeciwko grypie będą tym bardziej efektywne, im większą fachową wiedzę na temat grypy i szczepień będą obejmowały a przedstawienie problemu będzie miało jasny przekaz.

Podziękowanie

Autorzy dziękują Zarządowi UTW przy Wydziale Zarządzania Politechniki Częstochowskiej za możliwość prezentacji wykładu nt. „Grypa w pytaniach i odpowiedziach” oraz za umożliwienie przeprowadzenia dwukrotnego sondażu metodą ankietową. Szczególne podziękowania składamy na ręce Przewodniczącej Samorządu Słuchaczy Pani Grażynie Omelianiuł-Szulc za przekazanie cennych informacji dotyczących obecnej działalności i organizacji tego Uniwersytetu.

Konflikt interesów/Conflict of interest

Brak/None

Adres do korespondencji:

✉ Agnieszka Woźniak-Kosek
Centrum Reagowania Epidemiologicznego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej
ul. Płk Kazimierza Leskiego 7; 01-485 Warszawa
☎ (+48 22) 627 39 86
✉ kaj12@poczta.fm

Piśmiennictwo

1. Główny Urząd Statystyczny. Rocznik Demograficzny 2013. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2013, 1-578
2. Główny Urząd Statystyczny. Rocznik Statystyczny 2013 Rzeczypospolitej Polskiej. Zakład Wydawnictw Statystycznych ISSN 1506-0632, Warszawa 2013, 1-893
3. Brydak L.B.: Grypa –pandemia grypy, mit czy realne zagrożenie? Wyd. RYTM 2008, Warszawa
4. Dane na podstawie meldunków o zachorowaniach i podejrzeniach zachorowań na grypę w Polsce, publikowanych przez NIZP-PZH www.pzh.gov.pl
5. Ciebiada M, Barylski M, Górską-Ciebiada M. Zachorowania na grypę u osób w podeszłym wieku w świetle najnowszych danych epidemiologicznych i zaleceń terapeutycznych. *Geriatrics* 2010; 4 191-198
6. Woźniak-Kosek A., Mendrycka M., Saracen A., Kosek J., Hallmann-Szelińska E., Zielenik- Jurkiewicz B., Kempieńska-Mirośławska B.: Vaccination Status and Perception of Influenza Vaccination in the Polish Population. *Respiratory Virology and Immunogenicity; Series: Advances in Experimental Medicine and Biology* 2014; Vol.836
7. Łukomska A.: Determinanty szczepień przeciwgrypowych wśród osób w starszym wieku. *Gerontologia Polska*, 2009;17 (3): 114-119
8. Dymek-Skoczyńska A., Stanisławska J., Drozd E., Talarska D.: Szczepienia przeciw grypie u osób w wieku podeszłym- czynniki determinujące decyzje pacjentów. *Nowiny Lekarskie* 2012; 81(1): 21-25
9. Telford R., Rogers A.: What influenza elderly peoples' decisions about whether to accept the influenza vaccination? A qualitative study. *Health Educ. Res.* 2003; 18 743-753
10. Woźniak-Kosek A., Kempieńska-Mirośławska B., Mendrycka M., Saracen A., Hoser G.: Factors affecting decision concerning influenza vaccination among students of medical faculties, *Acta Biochimica Polonica* 2014; 4
11. Woźniak-Kosek A., Kempieńska-Mirośławska B., Hoser G.: Detection of the influenza virus yesterday and now” *Acta Biochimica Polonica* 2014; 61 465-470
12. Nowalk M. P.: Barriers to pneumococcal and influenza vaccination in older community dwelling adults. *J.Am. Ger. Soc.* 2004; 52 25-30
13. Sobkowiak A., Wegner A., Wawrzyniak A.: Zakres wiedzy na temat profilaktyki przeciwgrypowej wśród osób po 50 roku życia. *Fam. Med. Prim. Care Rev.* 2008; 2 193-196.
14. Rothberg M.B., Rose D.N.: Vaccination versus treatment of influenza in working adults: a cost-effectiveness analysis. *Am. J. Med.* 2005; 118 68-77
15. Weir R. Brunton C., Jennnings L., Smith L.: Knowledge and attitudes about influenza vaccination: a New Zealand study of primary care practitioners and elderly people. *Inter. Cong. Ser.* 2004; 1263 276-280
16. Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013. Załącznik do uchwały nr 137 Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 2012r
17. Raport Zdrowie priorytetem politycznym państwa- analiza i rekomendacje. Warszawa 2013, 1-134
18. Podsumowanie badań przeprowadzonych przez Instytut Łukasiewicza w ramach projektu „Oswoić Starość.pl”
19. Raport – Ogólnopolski Program Zwalczenia Grypy. Ernst&Young Warszawa kwiecień 2013:1-105 www.opzg.pl